

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»

ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert Τακτ. Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.—
Ernst Hoffman Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.— Erich Frank
Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg.— Guido Calogero Καθ. τοῦ
Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας.— Ραφ. Δήμου, Καθ. τοῦ Πανεπιστη-
μίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς Ἀμερικῆς.— Κ. Τριανταφυλλόπου-
λος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν.— August Faust Καθ.
τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.— Μιχ. Τσαμαδός.— Χ. Τζωρ-
τζόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.— Franz Bcehm
ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.— Παν. Κανελλόπουλος.— Κων-
σταντῖνος Τσάτσος Καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.— Ἰωάν. Θεοδο-
ρακόπουλος Καθηγ. Πανεπιστημίου Θεσβνίκης.— Θεμ. Τσάτσος ὑφηγ.
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΩΝ 41

1937

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΑ ΨΥΧΗ ΠΑΡΑ ΠΛΑΤΩΝΙ¹⁾

Υ Π Ο

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Λ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

«Wir sind nicht Komponisten, sondern Musikanten. Da mag denn jeder sein Instrument so schön spielen, wie er kann; auch Variationen sind ihm erlaubt, wenn nur alle Saiten klingen. Alle Instrumente sind gleich nötig. Für die Harmonie sei keiner besorgt; die schafft ein anderer».

WALTER RATHENAU

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Θεωροῦμεν ἀναγκαῖον πρὸς καλλιτέραν διασάφησιν τῶν περαιτέρω προτοῦ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ κυρίου θέματος, νὰ προτάξωμεν ἀντὶ εἰσαγωγῆς ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν τριῶν ἀρετῶν τῆς πλατωνικῆς Ἠθικῆς: Σοφίας, Ἀνδρείας, Σωφροσύνης καὶ πρὸ παντὸς ὁποία ἦ σχέσις αὐτῶν πρὸς τὴν τετάρτην ἀρετὴν, τὴν Δικαιοσύνην.

Wenn ich konnte den Weg des Herrn,
ich ging ihn wahrhaftig gar zu gern;
führte man mich in der Wahrheit Haus,
bei Gott! ich ging nicht wieder heraus.

GOETHE

1. Ἡ ἀρετὴ τῆς Σοφίας (Ἀληθείας).

Σήμερον φαίνεται παράδοξον, ὅταν ταυτίζωμεν τὴν ἔννοιαν τῆς Σοφίας μὲ τὴν τῆς Ἐπιστήμης, καὶ τοῦτο διότι ἡμεῖς διακρίνομεν

1) Ἡ παροῦσα μελέτη ἀποτελεῖ ἓν μέρος ἐκτενεστέρας ἐργασίας κατατεθείσης παρὰ τῆ Φιλοσοφικῆ Σχολῆ τοῦ Γερμανικοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg ὡς διδακτορικὴ διατριβή, ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἡ ἰδέα τῆς Δικαιοσύνης παρὰ Πλάτωνι».

τὴν καθαρὰν γνῶσιν ἀπὸ τὰς καθαρῶς ὠφελιμιστικὰς γνώσεις. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὅμως, καὶ δὴ εἰς τὴν καθαρῶς πρακτικὴν ἠθικὴν τοῦ Πλάτωνος, οἱ ὅροι οὗτοι ταυτίζονται· διότι παρ' αὐτοῖς κάθε γνώσις, σοφίας ἢ ἐπιστήμης ἔχει κάποιον ὠφελιμιστικὸν σκοπὸν, γίνεται χάριν τῆς ζωῆς τόσον τοῦ ἀτόμου, ὅσον καὶ τῆς κοινωνίας. Τὸ αἰσθάνεται κανεὶς κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πλατωνικῶν διαλόγων, ὅτι ὁ Πλάτων πάντοτε προσπαθεῖ νὰ ἐξυψώσῃ τὴν γνῶσιν τοῦ ἀγαθοῦ, ἐκείνην δηλαδὴ «ἢ ὠφελοῦσα τε καὶ εὐδαίμονα ποιῶσα» (Εὐθυδ. 292 C). Ὑπάρχουσι βεβαίως καὶ διὰ τὸν Πλάτωνα καθαρὰι γνώσεις, (*reines Wissen*) ὡς ἐπίσης τέχναι, αἱ ὁποῖαι ὅμως λαμβάνουσι ἀξίαν, ὅταν τὸ πρῶτον γίνῃ εἰς ἡμᾶς γνωστὸς ὁ σκοπὸς αὐτῶν, δηλαδὴ τὸ κατὰ πόσον εἶναι αὐταὶ ὠφέλιμοι καὶ χρήσιμοι διὰ τὸν ἄνθρωπον. Σπουδαιότερον διὰ τὸν Πλάτωνα εἶναι ἡ γνῶσις τοῦ σκοποῦ παντὸς ὅ,τι συμβαίνει, κατὰ πόσον τοῦτο δηλαδὴ εἶναι ἀγαθόν, εἶναι τὸ «ἄριστον» ἢ ἡ γνῶσις αὐτὴ καθ' ἑαυτήν. Συνεπῶς οἱ ὅροι Ἐπιστήμη, Σοφία, Ἀλήθεια, παρὰ Πλάτωνι, ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, εἶναι διάφοροι λέξεις τοῦ αὐτοῦ σχεδὸν περιεχομένου.

Ἐξ αὐτῆς τῆς σκέψεως ὁρμώμενος ὁ Πλάτων κατατάσσει, παραλλήλως τῶν τεχνῶν καὶ τῆς μαθηματικῆς γνώσεως, τὴν ἐπιστήμην τοῦ διαλέγεσθαι. Αὕτη ἀρχεται ἐξ ὑποθέσεων καὶ ἀνέρχεται μέχρι τῶν ἰδεῶν, «ἐπ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν πορεύεται» (Πολιτεία 533 D). Εἶναι ἡ τέχνη—«ἐκ Θεῶν ἐρρίφθη διὰ τινος Προμηθέως ἅμα φανοτάτῳ τινὶ πυρί»· (Φιλβ. 16 C. ἐπ.)—τοῦ διαλόγου τῆς ψυχῆς αὐτῆς καθ' ἑαυτήν κατὰ τὸν προσδιορισμὸν τῶν ἐννοιῶν καὶ τὴν ἀληθῆ χρῆσιν αὐτῶν. Ἐκ τῆς διαλεκτικῆς προέρχεται ὄχι μόνον καθαρὰ ἐπιστημονικὴ γνῶσις, ἐπιστήμη,—ὑπὸ τὴν κυρίαν ἔννοιαν—ἀλλὰ καὶ Σοφία, Ἀλήθεια, ἣτις ἔχει σχέσιν μὲ τὸ ἀγαθὸν τῆς ἠθικῆς, καὶ ἐκ τῆς ὁποίας ἡ καθαρὰ ἐπιστήμη λόγον, σκοπὸν ἀποκτᾷ. Τοιαύτην ἔννοιαν ἔχουσιν αἱ λέξεις εἰς τὸν Πρωταγόραν (345 B, 352 B), ὅτι τὸ ἀγαθὸν ἐν τῇ μαθήσει εὐρίσκειται, ὅπως πάλιν ἡ γνῶσις διὰ τοῦ ἀγαθοῦ ὁρθότητα, βάσιν ἀποκτᾷ.

Περιεχόμενον τῆς Σοφίας (Ἀληθείας) εἶναι κυρίως ἡ γνῶσις τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ, ὅπερ ὁ Πλάτων «μέγιστον μάθημα» ἀποκαλεῖ· διότι, ἐξ αὐτοῦ τοῦ πρώτου ἀγαθοῦ, «πρεσβεία τε καὶ δυνάμει ὑπερέχοντος» ἀπορρέει ἡ ἀληθῆς γνῶσις, ἡ ἀληθῆς δικαιοσύνη, ἐξ αὐτοῦ φωτίζε-

ται τὸ σύμπαν, «ὡς ἄρα πᾶσι πάντων αὕτη ὀρθῶν τε καὶ καλῶν αἰτία, ἔν τε ὄρατῶ φῶς καὶ τὸν τούτου κύριον τεκοῦσα, ἔν τε νοητῶ αὕτη κυρία ἀλήθειαν καὶ νοῦν παρασχομένη καὶ ὅτι δεῖ ταύτην ἰδεῖν τὸν μέλλοντα ἐμφρόνως πράξειν ἢ ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ» (Πολιτ. 517 C).

Ἡ Ἀλήθεια εἶναι ἡ μόνη ἀληθῆς τροφή τῆς ψυχῆς. Διὰ τῆς διαλεκτικῆς τέχνης γίνεται εἰς τὴν ψυχὴν συνειδητὸς ὁ κόσμος τῶν ἰδεῶν, τὸν ὁποῖον αὕτη κάποτε ἐγνώρισε καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποῖου δέον νὰ βασιζέται ἡ πραγματικὴ ὑπαρξίς ἐν τῷ κόσμῳ (Φαιδρ. 284 BC). Ἡ Ἀλήθεια αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἐνδιαφέρει περισσότερο τὸν Πλάτωνα ἢ οἱ ἄνθρωποι, οἵτινες δὲν εἶναι πηγὴ αὐτῆς, ἀλλ' ἀπλῶς ἐρευνηταί. Ἰσχύει δι' αὐτὸν ὁ Σωκρατικὸς λόγος: «ἂν ἐμοὶ πείθησθε, μικρὸν φροντίσαντες Σωκράτους, τῆς δὲ ἀληθείας πολὺ μᾶλλον» (Φαιδ. 91 C).¹⁾

Μὲ ἄλλας λέξεις Σοφία (Ἀλήθεια), διὰ τὸν Πλάτωνα, δὲν σημαίνει γνῶσιν, πολυμαθειαν, (ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν), ἀλλ' ἀρετὴν τοῦ χαρακτῆρος. Γνῶσις σημαίνει δι' αὐτὸν εὔρεσις τῆς ἰδέας καὶ σύλληψις τῆς ἰδέας σημαίνει διὰ τὸν ἄνθρωπον συμφωνίαν, ὁμοφωνίαν μὲ τὸν πραγματικὸν ἐσωτερικὸν ἑαυτὸν του. Κάτι παρόμοιον ὑποστηρίζει καὶ ὁ Σίλλερ: ἐν ἀληθείᾳ εὐρίσκεται κάθε χαρακτήρ, ὅστις συμφωνεῖ μὲ τὴν ἐσωτερικὴν φωνὴν (der übereinstimmt mit sich selbst). Ὁ βασικὸς λόγος τοῦ Σωκράτους: «γνῶθι σαυτὸν» σημαίνει γνῶσιν τῆς ἐν τῇ ψυχῇ ἐνυπαρχούσης εἰκόνας τῶν ἰδεῶν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν ῥυθμίσει τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἡ ψυχὴ κατέχει τὴν δύναμιν νὰ ἐρευνᾷ τὴν ἀλήθειαν, ἀπαιτεῖται ὁμῶς πρὸς τοῦτο προσπάθεια καὶ πρὸ παντὸς φιλοσοφικὴ προπαίδεια.

Ἀρετὴ τῆς Σοφίας σημαίνει φυγὴν πρὸς τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν, «χρὴ ἐνθύνδε ἐκεῖσε φεύγειν ὅτι τάχιστα», «φυγὴ δὲ ὁμοίωσις Θεῶ κατὰ τὸ δυνατόν· ὁμοίωσις δὲ δίκαιον καὶ ὄσιον μετὰ φρονήσεως γενέσθαι» (Θεαιτ. 176 AB). Ὁ ἄνθρωπος βλέπει ἐν τῷ κατόπτρῳ τοῦ Θεοῦ τὸν πραγματικὸν ἑαυτὸν του, διότι εἶναι αὐτὸς οὗτος τὸ πνεῦμα τὸ ὁποῖον ζητεῖ νὰ συλλάβῃ, (Du bist der Geist, den du begreifst. Goethe). Ὅταν τοιαύτη «ὁμοίωσις» ἐπέλθῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον,

1) «ἀμποῖν γὰρ ὄντων φίλοιν ὄσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν» (Ἀριστοτέλης: Ἠθ. Νικ. 1096α, 11).

ὅταν οὗτος ἀντιληφθῆ τὴν ἀναγκαιότητα ἐκείνης διὰ τὴν διαμόρφω-
σιν ἐληθιοῦς χαρακτῆρος, τότε κατέχει πλεόν τὴν ἀρετὴν τῆς σοφίας,
«ἢ μὲν γὰρ τούτου γνῶσις σοφία καὶ ἀρετὴ ἀληθινή, ἢ δὲ ἄγνοια
ἀμάθεια καὶ κακία ἐναργής» (Θεαιτ. 176).

2. Ἡ ἀρετὴ τῆς Ἀνδρείας.

Ἡ Σοφία (Ἀλήθεια), ἡ ἀρετὴ τοῦ χαρακτῆρος ἔχει ἀνάγκην νὰ
ἐκδηλωθῆ ἐν τῷ πραγματικῷ κόσμῳ τῶν φαινομένων, ἵνα καταλλή-
λως τὸν διαμορφώσῃ. Τὸ πνεῦμα ἀπαιτεῖ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πραγμα-
τικότητα πρὸς διασκευὴν τῆς νεκρᾶς ὕλης. Ὁ ἄνθρωπος ἐξ ἄλλου διὰ
τὴν διατήρησίν του, ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ διαρκοῦς ἀγῶνος, τῶν ἀντι-
θέσεων καὶ τοῦ πολέμου, ἔχει ἀνάγκην τῆς ἀρετῆς τῆς ἀνδρείας, τῆ
βοηθεία τῆς ὁποίας ἡ βούλησις αὐτοῦ ἐκδηλοῦται. Εἶναι ἡ ἀρετή,
ἣτις καθιστᾷ αὐτὸν ἱκανὸν «ἐπιτελοῦν τὰ βουλευθένια» (Πολτ. 442 Β,
Νομ. 491 Β). Ἡ ἀνδρεία εἶναι μία δύναμις, θέλησις, ἐξηρητημένη ὅμως
πάντοτε ἐκ μιᾶς γνώσεως. Ἡ γνῶσις αὕτη δὲν ταυτίζεται ἐξ ὀλοκλή-
ρου μὲ τὴν ἀρετὴν τῆς Σοφίας, οὔτε εἶναι τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ καθ' ἑαυτό,
ἀλλὰ καὶ ἰδιαίτερον, διάφορον.

Ἐν τῷ διαλόγῳ «Λάχης» (190Ε) ἐξετάζεται ἡ ἀρετὴ τῆς ἀνδρείας.
Αὕτη ὀρίζεται ὡς μία ἀντοχὴ κατὰ παντὸς εἶδους ἐξωτερικῆς ἐπιθέ-
σεως π. χ. ἐν καιρῷ πολέμου, ἀσθενείας, πόνων, δυστυχίας, ἐν τῷ πο-
λιτικῷ ἀγῶνι κλπ. Δηλαδή ἀνδρεία σημαίνει, ὄλων τῶν ἀνωτέρω
προσβολῶν νὰ ὑπεραμύνεται τις ἀποτελεσματικῶς, «Allen Gewalten
zum Trotz sich erhalten». Ἡ ἀνδρεία δὲν ἀπαιτεῖ ἡσυχον ζωὴν,
ἀπλῆν ἄμυναν, παθητικὴν τακτικὴν, ἀλλὰ τὴν χαρακτηρίζει κυρίως
ἐπιθετικότης ἐν τῇ πραγματοποιήσει τῶν βουλευθέντων. Καρτερία εἶναι
λοιπὸν τὸ ἐν τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῆς, διαμάχη τὸ ἕτερον καὶ
οὐχὶ ἰσχυρογνωμοσύνη, θυμὸς (Πρωτγ. 352Β), θρασύτης ἢ ἀνόητος
τόλμη, ὅπως συμβαίνει εἰς τὰς πράξεις τῶν παιδίων καὶ τῶν ζώων,
τὰς ὁποίας ἀπερίσκεπτος τόλμη χαρακτηρίζει. Τὴν ἀληθῆ ἀν-
δρείαν θερμαίνει, διεγείρει πάντοτε μία λογικὴ σκέ-
ψις. Εἶναι ἡ λογικὴ θαρραλεότης τοῦ ἀνθρώπου, ἣτις αἰσθάνεται
τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην ἐν ὄρισμένη στιγμῇ τῆς ζωῆς, νὰ ἐκδη-
λωθῆ ὅπωςδήποτε χωρὶς φόβον πρὸ τοῦ κινδύνου, διότι τοιοῦτοτρό-

πως δέον να συμβῆ (so sein soll), διότι ὅπως ἔλεγε και ὁ Λούθηρος : «δὲν δύναμαι ἄλλως» να πράξω, ὁφου ἡ λογική πρὸς τοῦτο ἀναγκάζει. (Πολιτ. 605 A—608 B, 377 A ἐπ. 392 C). Κάτι παρόμοιον συμβαίνει με τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις και τὸν ἀφιλοκερδῆ πολιτικὸν φανατισμόν.

Ἡ λογική λοιπόν, ἡ γνῶσις εἶναι συνοδὸς πάντοτε και ῥυθμιστῆς τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως, ἣτις ὅμως γνῶσις ἐνταῦθα ἰδιαίτερον περιεχόμενον ἔχει (Πολιτ. 430 B, 429 A ἐπ.). Εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῶν πρὸ ἡμῶν κινδύνων, «τῶν δεινῶν και θαρραλέων» (Λάχης 195 A). Αἰἰατρικαὶ π.χ. γνώσεις διδάσκουσι πότε τὸ σῶμα εἶναι ὑγιὲς ἢ ἀσθενές. Ἡ φρόνησις τῆς ἀνδρείας ὅμως διδάσκει πότε εἶναι συμφερότερον να ῥισκοκινδυνεύσωμεν. Αὕτη συνίσταται εἰς τὴν κατὰ σειρὰν διαβάθμισιν τῶν ἀγαθῶν. Εἶναι ἡ ἐνδελεχής, φρόνιμος ζύγισις τῶν πραγματικῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς, τί εἶναι δίκαιον, καλὸν κ.λ.π. διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν ὁποίων ἀνάγκη θαρραλέως να ὑπεραμυνώμεθα. Ἐπὶ πλέον κατὰ τὴν ἔρευναν τῶν δεινῶν (κακῶν) και ἀγαθῶν τῆς ζωῆς ἀνάγκη ὁ ἀνθρώπος να λογίζεται ὡς κάτι αἰώνιον ἀνευ χρόνου και τόπου, τὸ ὁποῖον δοῦν ἐν τῷ ἀπεράντῳ τούτῳ κόσμῳ, ὅποτε βεβαίως, με τὴν ἐπέκτασιν τοῦ ὀρίζοντος τῆς ἐρεῦνης, καθίσταται καλλίτερον φανερόν κατὰ πόσον ὁ θάνατος, (ἢ μετástασις) εἶναι τὸ μέγιστον κακὸν ἢ μία ἄτιμος και ἀνήθικος ζωή.¹⁾

Και εἰς αὐτὴν τὴν σημερινὴν ἐποχὴν τοῦ ὑλισμοῦ ἐνθουσιάζουσι πάντως κάθε ἔλευθέραν ψυχὴν αἱ λέξεις τοῦ Δημοσθένους : «δεῖ δὲ τοὺς ἀγαθοὺς ἀνδρας ἐγχειρεῖν μὲν ἅπασιν ἀεὶ τοῖς καλοῖς, τὴν ἀγαθὴν προβαλλομένους ἐλπίδα ὡς (ἀσπίδα) ὑπομένειν δ' ὅ,τι ἂν ὁ Θεὸς διδῶ γενναίως». (Δημοσθ. Περὶ Στεφάνου).

Παραλλήλως πρὸς αὐτὴν τὴν ἀνδρείαν, φύσεως γενικῆς, χάριν τῶν ἀτόμων, ἐξετάζει ὁ Πλάτων κυρίως τὴν λεγομένην ἀνδρείαν ἀστικήν. Ἐφ' ὅσον τὸ ἄτομον διὰ τῶν πράξεών του ἐξέρχεται τῶν ὀρίων τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας και προσβάλλει τοιουτοτρόπως τὴν σφαιρὰν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, τότε ἔχουσι τὸν λόγον οἱ νόμοι τῆς Πολιτείας, οἵτινες καθορίζουσιν ὄρια, θέτουσι κανόνας γενικοῦ περιεχομέ-

1) «Ἀνδρός, ὅν ἂν ἴδης ἀγανακτοῦντα μέλλοντα ἀποθανεῖσθαι, ὅτι οὐκ ἄρα ἦν φιλόσοφος ἀλλὰ φιλοσώματος» (Φαίδ. 68 C, 114 E, Πολιτ. 490 B).

νου χάριν τῆς δλότητος. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτη ἐμφανίζεται διὰ τὸν Πλάτωνα σπουδαῖον τὸ ἔργον τῆς παιδείας. Θεωρεῖ δηλαδὴ ἀπαραίτητον νὰ μεταφυτευθῶσι διὰ τῆς παιδείας εἰς τὴν ψυχὴν τῶν πολιτῶν ἀνεξιτήλως αἱ ἀρχαὶ τῆς νομοθεσίας, ὡς μία ἀπαίτησις τῆς ἠθικῆς. Νόμος, διὰ τὸν Πλάτωνα, δὲν ἔχει ἀξίαν ὡς μία ξηρὰ προσταγή, ἀλλὰ μόνον ὅταν αἱ ιδέαι τὰς ὁποίας συμβολίζει τὴν λαϊκὴν ψυχὴν καταλλήλως ἰδιαπλάθωσι, ὅταν αὐταὶ γίνωσι περιεχόμενον πολιτικῆς συνειδήσεως τῇ βοηθείᾳ τῆς Παιδείας. Κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἀνάγκη νὰ ἐπιδρῶ ἡ παιδεία: «Μηδὲν οἴου ἄλλο μηχανᾶσθαι ἢ ὅπως ἡμῖν ὅτι κάλλιστα τοὺς νόμους πεισθέντες δέξοιντο ὡσπερ βαφὴν, ἵνα δευσοποιὸς αὐτῶν ἡ δόξα γίγνοιτο καὶ περὶ δεινῶν καὶ περὶ τῶν ἄλλων διὰ τὸ τὴν τε φύσιν καὶ τὴν τροφὴν ἐπιτηδεῖαν ἐσχηκέναι, καὶ μὴ αὐτῶν ἐκπλύναι τὴν βαφὴν τὰ ῥύματα ταῦτα, δεινὰ ὄντα ἐκκλύζειν, ἢ τε ἠδονή, παντὸς χαλεστραίου δεινότερα οὔσα τοῦτο δρῶν καὶ κονίας, λύπη τε καὶ φόβος καὶ ἐπιθυμία, παντὸς ἄλλου ῥύματος. Τὴν δὲ τοιαύτην δύναμιν καὶ σωτηρίαν διὰ παντὸς δόξης ὀρθῆς τε καὶ νομίμου δεινῶν τε πέρι καὶ μὴ ἀνδρείαν ἔγωγε καλῶ καὶ τίθεμαι» (Πολιτ. 430 AB). Συνεπῶς ὀνομάζει ἀνδρείαν ἀστικὴν ὁ Πλάτων τὸ ἐνεργεῖν σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας, κατὰ τὸ Σπαρτιατικὸν ῥητὸν «τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι» καὶ μάλιστα τοῦτο πράττοντες ὄχι ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς ποινῆς καὶ ἐκ φόβου, ἀλλὰ ἀπὸ μίαν ἐσωτερικὴν ἀνάγκην, ἐκ πεποιθήσεως, ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν μητέρα πόλιν καὶ τοὺς νόμους αὐτῆς. Πῶς μία τοιαύτη τυφλὴ ὑποταγὴ εἰς τοὺς νόμους δικαιολογεῖται, ἐπ' αὐτοῦ ἀπαντᾷ ἡ προσπάθεια τοῦ Πλάτωνος νὰ καιατάξῃ τὸ δίκαιον εἰς τὴν σφαιρὰν τῆς ἠθικῆς, ἐξ ἧς ὡς συνέπεια ἀπορρέει ὁ δικαιολογητικὸς λόγος τόσον τῆς ὑπάρξεως τῶν νόμων ὅσον καὶ τῆς ἐπιβολῆς αὐτῶν.

3. Ἡ ἀρετὴ τῆς Σωφροσύνης.

Ὅπως ἀμάθεια ἐν τῇ ζωῇ ὑπάρχει, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ Σοφία (Ἀλήθεια) μᾶς προφυλάσσει, ὅπως ὁ φόβος καὶ ἡ δειλία μίαν ἀξιόπρεπὴ διαβίωσιν ταράσσουν καὶ ἡ ἀνδρεία μᾶς σώζει ἀπὸ τὴν κατασχύνην, τοιοῦτοτρόπως ὑπάρχει εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον τῶν ἀντιθέ-

σεων και ἡ ἀρετὴ τῆς Σωφροσύνης, ἣτις μᾶς ἀπελευθερώνει τῶν τυραννικῶν ἐπιθυμιῶν, ἡδονῶν, τῆς ἀσυδοσίας. Ἡ Σωφροσύνη ἦτο, ὅπως και ἡ δικαιοσύνη, μία τῶν ἀρχαιοτέρων εὐχρηστών ἐννοιῶν. Αὐτὸν τὸν λαϊκὸν ὄρον Σωφροσύνη προσπαθεῖ ὁ Πλάτων ἐν τῷ διαλόγῳ «Χαρμίδης» νὰ προσδιορίσῃ. Ἡ Σωφροσύνη ὀρίζεται ὡς «τὰ ἑαυτοῦ πράττειν» (Χαρμ. 161 Β). Ὅποια ὅμως εἶναι «τὰ ἑαυτοῦ» παρ' ἐκάστω τοῦτο διευκρινίζει ἡ Αὐτογνωσία (Selbsterkenntnis).

Κατὰ τὸν Πλάτωνα οὐσιῶδες πάλιν χαρακτηριστικὸν τῆς Σωφροσύνης εἶναι τὸ «γνῶθι σαυτὸν», «τὸ γὰρ γνῶθι σαυτὸν» και «τὸ σωφρόνως εἶστιν μὲν ταυτὸν (Χαρμ. 165 Α)· διότι «γνῶθι σαυτὸν» ὅπως ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν σημαίνει διασάφησιν, ἀνάμνησιν τῶν ἐν ἡμῖν ἀρετῶν μεταξὺ τῶν ὁποίων και ἡ Σωφροσύνη συγκαταλέγεται. Ἐπιπλέον διότι κατὰ τὸν Πλάτωνα δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῆ ὀρθῆ πρόξις, ἐὰν αὕτη δὲν εἶναι ἀπόρροια τοῦ πραγματικοῦ, ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου, «ἀλλ' εὖ και πάλαι λέγεται τὸ πράττειν και γνῶναι τά τε αὐτοῦ και ἑαυτὸν σώφρονοι μόνω προσήκειν» (Τιμ. 72 Α).

Ἐπὶ τῇ βάσει ὅμως τῶν ἀνωτέρω ἀναπτυχθέντων περὶ Σοφίας, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐνταῦθα ἐν Χαρμίδῃ δὲν πρόκειται περὶ τῆς Σωφροσύνης ἐν τῇ ἰδιαιτέρῃ αὐτῆς ἐννοίᾳ, ἀλλ' εἶναι ἡ γνωστὴ προσπάθεια τοῦ Πλάτωνος, κατὰ τὸ πρῶτον φιλοσοφικόν του στάδιον, νὰ ἐξαρτήσῃ πᾶσαν ἀρετὴν ἐκ μιᾶς γνώσεως· ὅτι δηλαδὴ ἀρετὴ κυρίως εἶναι ἡ γνῶσις τοῦ «ἀγαθοῦ τε και κακοῦ» (Χαρμ. 174 D), ἐξ οὗ καθίσταται ἐμφανὲς τί πρέπει ὁ ἀνθρώπος νὰ ἐπιθυμῆ και τί νὰ ἀποφεύγῃ, τί νὰ φοβῆται, τί νὰ ἐπιδιώκῃ, ἐξ οὗ ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία ἐξαρτᾶται. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἐννοιαν ταυτίζει ὁ Πλάτων τὴν Σωφροσύνην μὲ τὴν γνῶσιν τοῦ ἀγαθοῦ και κακοῦ «Οὐκοῦν ἐν ἄν εἴη ἡ σωφροσύνη και ἡ σοφία;» (Πρωτογ. 333 Β), (Γοργ. 507 BC). Κατὰ τὴν ὄριμον ὅμως φιλοσοφικὴν περίοδον, ἐν τῷ Μένωνι, ἐξετάζει ὁ Πλάτων ἐκ νέου τὸ πρόβλημα τοῦτο και δίδει τὴν λύσιν, ὅτι ὁ γενικὸς ὄρος ἀρετὴ σχετίζεται μὲ τὰς κατ' εἶδος ἀρετάς, ὅπως ἐν τῇ Γεωμετρίᾳ ὁ γενικὸς ὄρος σχῆμα μὲ τὸν κύκλον και τὸ τετράγωνον. Κατὰ τὴν σκέψιν ταύτην ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν και τὴν Σωφροσύνην τῶν ἄλλων και πρὸ παντὸς τῆς Σοφίας, ὡς ἐμφανίζουσαν ἰδιαίτερόν τι γνώρισμα.

Ἡ ἀρετὴ τῆς σωφροσύνης δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς ζωῆς, ὅπως ἡ σοφία, ἀλλὰ ἡ γνῶσις αὐτῆς ἀσχολεῖται μὲ τὴν πραγματικότητα τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἡδονῶν· αὐτὰς ἔχει ὡς ἀντικείμενον σπουδῆς. Ἡ προσπάθεια τῆς καθαρᾶς διακρίσεως τῶν ἀρετῶν ἀπ' ἀλλήλων φαίνεται πλέον εἰς τὴν Πολιτείαν καὶ τοὺς Νόμους τοῦ Πλάτωνος. Εἰς τοὺς Νόμους ἐξετάζει ὁ Πλάτων τὴν Σωφροσύνην ὡς τὴν ἀρετὴν τοῦ λογικοῦ μέτρου ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ, «σώφρων δὲ ἄρα τελέως ἔσται μὴ πολλαῖς ἡδοναῖς καὶ ἐπιθυμίαις προτρεπούσαις ἀναισχυντεῖν καὶ ἀδικεῖν διαμεμαχημένος καὶ νενικηκῶς μετὰ λόγου καὶ ἔργου καὶ τέχνης εἴτε παιδιαῖς καὶ ἐν σπουδαῖς, ἀλλ' ἀπαθῆς ὢν πάντων τῶν τοιούτων;» (Νομ. 647 D). Ἐφ' ὅσον διὰ τοῦ σώματος ἐπιθυμίαι ἐν τῇ ψυχῇ ἀναπτύσσονται, ἐρωτᾶται πῶς πρέπει τις νὰ τὰς ἀντιμετωπίζῃ; Πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς πάντοτε ἕτοιμος πρὸς ἱκανοποίησιν κάθε ἐπιθυμίας «so tauml' ich von Begierde zu Genuss und im Genuss verschmacht ich nach Begierde» (Goethe) ἢ ἀνάγκη νὰ ἐπιθυμῇ τις ἐν μέτρῳ καὶ μάλιστα μόνον ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ ἀναγκαίων ἐπιθυμιῶν; μία ἐρώτησις, ἣτις διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Φιλοσοφίας διάφορον ἀπάντησιν ἔλαβε (Hedonismus, Utilitarismus κ.λ.π.). Ἡ Σωφροσύνη διὰ τὴν ψυχὴν εἶναι, ὅτι ἡ ὑγεία διὰ τὸ σῶμα, διότι, ὅπως ἡ τρυφή καὶ μαλθακότης ἀσθενεῖαν ἐν τῷ σώματι ἀναπτύσσωσι, καθ' ὅμοιον τρόπον ἡ ἀκολασία καθιστᾷ τὴν ψυχὴν ἀσθενῆ. Συνεπῶς ὅπως ἡ γυμναστικὴ ὑγείαν φέρει διὰ τῆς ἀναλόγου κανονικῆς ἀναπτύξεως καὶ λειτουργίας ὄλων τῶν μελῶν τοῦ σώματος ἐν συνόλῳ, ἐξ' ἴσου ἐπιφέρει ἡ μουσικὴ ἐν τῇ ψυχῇ τάξιν, ῥυθμόν, ἁρμονίαν, Σωφροσύνην (Πολ. 404 E). Μουσικὴ καὶ γυμναστικὴ, αἱ δύο ἀπαραίτητοι καλαὶ τέχνη ἀληθοῦς παιδείας, ἐπιφέρουσι τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα, ἢ μία ἐπὶ τοῦ σώματος, ἢ ἄλλη ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Διὰ τῆς ῥυθμικῆς γυμναστικῆς ἀναπτύσσεται συμμετρικὸν σῶμα, τὸ ὡραῖον σῶμα, διὰ τῆς Σωφροσύνης διαμορφοῦται ἡ ὡραία, ὑγιὲς ψυχὴ. Ὑγεία λοιπὸν τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ Σωφροσύνη, συνίσταται δὲ αὕτη εἰς τὸ μέτρον ἔναντι τῶν ἐπιθυμιῶν, εἰς τὴν συμφιλίωσιν τῶν δύο ἀντιμαχομένων μερῶν τῆς ψυχῆς, τοῦ «κοσμίου», «ἡμέρου» μετὰ τοῦ «ἀγρίου» καὶ σκληροῦ. Ἡ τοιαύτη ἐξίσωσις εἶναι τὸ κύριον θέμα τοῦ Πλατωνικοῦ διαλόγου «Πολιτικός», καθὼς ἐπίσης μερῶν τινῶν τῆς

Πολιτείας και τῶν Νόμων (Πολ. 375 C ἐπ., 410 C ἐπ., 503 B, 571 C, Νομ. 731 BC). Τοιαύτην ἰσότητα, μετριότητα ἐπιφέρει ἡ Σωφροσύνη ἐν τῇ ψυχῇ, και τῆς ὁποίας χαρακτηριστικὸν ἢ ἐγκράτεια εἶναι «τὸ κρατεῖν ἡδονῶν και ἐπιθυμιῶν» (Συμπ. 196 C), «κόσμος πού τις, ἣν δ' ἐγώ, ἡ σωφροσύνη ἐστὶν και ἡδονῶν τινῶν και ἐπιθυμιῶν ἐγκράτεια, ὡς φασι, κρείττω δὴ αὐτοῦ λέγοντες», (Πολ. 430 E). Ὅταν τις κυριαρχήσῃ ἐπὶ τῶν ἐπιθυμιῶν, τότε μόνον εἶναι κύριος ἑαυτοῦ, ὅταν δηλαδὴ τὴν ἡγεσίαν τῆς ψυχῆς ἡ λογικὴ ἀνέλιβε. Μία ὑπάρχει διὰ τὸν Πλάτωνα σωτηρία πρὸ τῶν ἀναριθμητῶν ἐπιθυμιῶν, τῶν «κηφήνων» (καθὼς τὰς ἀποκαλεῖ) και αὕτη εἶναι ἡ χαλίνωσις αὐτῶν σύμφωνα πρὸς τὰς ἐπιταγὰς τοῦ λόγου. Τότε μόνον ἐλευθεροῦται ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῆς δουλείας τῶν ἐπιθυμιῶν και συνεπῶς καθίσταται «κρείττων ἑαυτοῦ». Σωφροσύνη λοιπὸν σημαίνει μετριότης, ἐγκράτεια, ὑπερνίκησις τῶν ἐπιθυμιῶν συμφώνως τῷ λόγῳ, «λογισμῶ ὀρθῆς δόξης μετὰ νοῦ» (Πολ. 431 C ἐπ.) και ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου οἱ φιλοπότης, κοιλιόδουλος, γυναικομανῆς μόνον «τὰς ἀπλᾶς και μετρίας ἐπιθυμίας» (Πολ. 431 C, 489 E) ὀρέγονται, και συνεπῶς σώφρονα βίον διάγουσι.

4. Δικαιοσύνη.

Αἱ τρεῖς ἀναπτυχθεῖσαι ἀρεταὶ δὲν εἶναι κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐσωτερικῆς σχέσεως. Ὅπως εἶδομεν ἡ μία εἶναι τῆς ἄλλης ἐξηρητημένη, ἀμφοτέραι δέ, τόσον ἡ ἀνδρεία ὅσον και ἡ σωφροσύνη ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν σοφίαν, ἣτις προσδιορίζουσα ἀρχὴ (Prinzip, funktionelles Moment) τῶν ἄλλων εἶναι. Ὑφίσταται λοιπὸν μεταξὺ τῶν τριῶν ἀρετῶν μία ἀλληλεξάρτησις, ἀλληλεπίδρασις. Ὅπου ἡ σοφία κυριαρχεῖ, ἐκεῖ δὲν ἔχει θέσιν οὔτε ἡ ἀνανδρεία, οὔτε ἡ ἀκολασία, οὔδὲ ἡ ἀδικία. Γεννᾶται συνεπῶς τὸ ἐρώτημα πρὸς τί ἐπὶ πλέον ἡ ἀρετὴ τῆς δικαιοσύνης; Τί προσθέτει εἰς τὸν σοφὸν ἄνθρωπον ἡ δικαιοσύνη;

Ὁ ὁδὸς πρὸς τὴν Σοφίαν (Ἀθήλειαν) δὲν ἀπλοῦται ἔμπροσθεν τοῦ ἀνθρώπου εὐθεία, εὐκόλος και ἄνευ ἐμποδίων, ἀλλὰ «μακρὸς δὲ και ὀρθιὸς οἶμος ἐς αὐτήν και τρηχὺς τὸ πρῶτον» (Ἡσίοδος). Ὁ ἄνθρωπος νοῦς ἐξ ἄλλου προχωρεῖ, σκέπτεται, ἐργάζεται πάντοτε κατὰ

τρόπον συγκριτικόν, διαλεκτικόν· ἔχει ἀνάγκην νὰ κάμνη συγκρίσεις, παραλληλισμούς, διακρίσεις τῶν διαφόρων ἀφηρημένων ἐννοιῶν, ἵνα φθάσῃ εἰς τὸν σαφῆ καὶ ἀκριβῆ προσδιορισμὸν αὐτῶν. Ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ προχωρήσῃ διὰ μέσου τοῦ φαινομενικοῦ κόσμου, χειριζόμενος μίαν ἐννοιαν, ὅπως εἶναι ἐδῶ ἡ ἐννοια τῆς Σοφίας. Ἀπόλυτος ταυτότης (Identität, coincidentia) ὑπάρχει μόνον παρὰ τοῖς θεοῖς, ὅπου τόσον ἡ ἰδέα τῆς Σοφίας ὅσον καὶ ἡ ἀρετὴ τῆς Δικαιοσύνης ταυτίζονται. Παρ' αὐτοῖς δὲν ὑπάρχει πολλαπλότης ὄρων καὶ ἐννοιῶν, ἀλλὰ ὅλοι ἐμφανίζονται ὡς ἓν, ὡς ὁλότης, (in einer Einheit). Διὰ τοῦτο καὶ οἱ πυθαγόρειοι ὠνόμαζον θεὸν τὸν ἀριθμὸν «ἓν», ὡς τὴν πρώτην καὶ τελευταίαν ὁλότητα (Einheit), ἐξ ἧς τὸ πᾶν ἀπορρέει. Ὁ Hermann Cohen παραθέτει παραλλήλως τῶν τριῶν κατηγοριῶν τῆς ἠθικῆς: τῆς ἀληθείας, ἀνδρείας, δικαιοσύνης, τὰς τρεῖς βοηθητικὰς ἐννοίας τὴν μετριοφροσύνην, τὴν πίστιν (σταθερότητα) καὶ τὸν ἀνθρωπισμὸν (Humanität). Ἡ ἀπολυταρχία τῶν τριῶν πρώτων μειοῦται, μαλάσσεται διὰ τῆς προσθήκης τῶν πρὸς περιορισμὸν ἀκριβῶς τιθεμένων ἄλλων. Ὁχι μόνον σοφία (Ἀλήθεια) καὶ παραμέλησις παντὸς ἄλλου, δίδει εἰς τὸν ἄνθρωπον πραγματικόν, ἀληθινὸν βίον· ὄχι πραγματοποίησις ἀπολύτου δικαιοσύνης (fiat justitia et pereat mundus) ἐκτὸς χρόνου καὶ τόπου δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μόνος σκοπὸς τῆς ζωῆς, ἀλλ' ἡ ἀλήθεια ἀνάγκη νὰ ἐμφανίζεται μὲ τὴν μετριοφροσύνην, ἡ ἀνδρεία μὲ τὴν πίστιν, ἡ δικαιοσύνη μὲ τὴν ἐκάστοτε ἐννοιαν τοῦ ὄρου ἀνθρωπισμὸς (Humanität), μὲ τὴν ἐπιείκειαν. Κατὰ τοιοῦτον τρόπον κατατάσσει καὶ ὁ Πλάτων τὴν δικαιοσύνην παραλλήλως τῆς Σοφίας ὡς κάτι ἀπαραίτητον, διότι «πᾶσα ἐπιστήμη χωρισμένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς πανουργία οὐ σοφία φαίνεται». (Μένεξ. 247 Α). Δικαιοσύνη λοιπὸν εἶναι μία ἀρχή, ἣτις τὴν ταυτόχρονον ἐμφάνισιν τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου, (audiatur et altera pars), μίαν σύγκρισιν τῆς μιᾶς μετὰ τῆς ἄλλης ἐννοίας ἀπαιτεῖ, τόσον ὅταν βαδίζωμεν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὅσον καὶ ὅταν ἐπιστρέφωμεν εἰς τὸν φαινομενικὸν κόσμον πρὸς πραγματοποίησιν τῆς κτηθείσης γνώσεως.

Ἐξ ἄλλου ἡ Δικαιοσύνη συντελεῖ, ὅπως αἱ τρεῖς ἄλλαι ἀρεταὶ ἐν ἀρμονικὸν ὅλον ἐμφανίσωσι διότι ἀκριβῶς τὴν σχέσιν μεταξὺ αὐτῶν ὀυθμίζει, τὴν σφαιρὰν ἐκάστης καθορίζει, ὥστε ἐκ τοῦ τοιούτου διάκανονισμοῦ φι-

λία, ἄρμονία, ἐν ὅλον γεννᾶται. Αὕτη πρῶτον προσθέτει τὴν γέφυραν τῆς συμφιλίωσεως εἰς ἓνα ἔξοντωτικὸν ἀγῶνα («Still von innen fügen wir die schöne Brücke! Dehmel»). Δικαιοσύνη εἶναι λοιπὸν τὸ ἀναγκαῖον συμπλήρωμα τῶν ἄλλων, «τὸ ὑπολειφθὲν» τέταρτον, ὅπως ὁ Πλάτων ἐκφράζεται (Πολτ. 428 A): «εἰ δὲ τὰ τρία πρότερον ἐγνωρίσαμεν», ἐφ' ὅσον ἐν τῇ ἠθικῇ περὶ τεσσάρων κατηγοριῶν πρόκειται.

Ἡ δικαιοσύνη ἐνυπάρχει εἰς ὅλας τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ ὅμως ἴσταται ὑπεράνω ὅλων ὡς ἡ ἀρετὴ τῶν ἀρετῶν, διὰ τῆς ὁποίας αἱ ἄλλαι τὸ πρῶτον μίαν ὁλότητα ἐμφανίζουσι.¹⁾ Εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον «πᾶσιν ἐκείνοις τὴν δύναμιν παρέχειν, ὥστε ἐγγενέσθαι καὶ ἐγγενομένοις γε σωτηρίαν παρέχειν, ἕως περ ἂν ἐνῆ» (Πολτ. 433 B).

Ἡ Δικαιοσύνη παρέχει εἰς τὰς ἄλλας τὴν δύναμιν, καὶ τὴν δυνατότητα, ἵνα αὗται ὡς ἐν ἄρμονικὸν ὅλον ἐκδηλωθῶσι ἐν τῷ πραγματικῷ κόσμῳ, κυρίως δὲ ἐν τῷ κρατικῷ ὀργανισμῷ, διότι αὕτη ἀπαιτεῖ, ὅπως ἐκάστη, ἐν τῷ ἰδίῳ κύκλῳ δραῖ χωρὶς νὰ προσβάλη τὴν σφαιρὰν τῶν ἄλλων. Τοιοῦτοτρόπως παρέχει ἡ Δικαιοσύνη «σωτηρίαν», διότι μόνον ὑπ' αὐτὴν τὴν προϋπόθεσιν, τῆς φιλίας μεταξὺ τῶν ἀρετῶν, ὑφίσταται δυνατότης τῆς πραγματοποιήσεως τῆς ἠθικῆς τόσον ἐν τῷ πρακτικῷ ἰδιωτικῷ βίῳ, ὅσον καὶ ἐν τῇ σφαιρᾷ τοῦ κράτους.

Τόσα ἐν πάσῃ δυνατῇ συντομίᾳ περὶ τῶν ἀρετῶν τῆς πλατωνικῆς ἠθικῆς.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀναπτύξεως τῶν ἰδεῶν, ἀρετῶν, Σοφίας, Ἀνδρείας, Σωφροσύνης καὶ Δικαιοσύνης ἀποδεικνύεται σαφῶς πόσον ἐν ἀδίκῳ εὐρίσκονται οἱ ἰσχυριζόμενοι, ὅτι ὁ πλατωνικὸς νοητὸς κόσμος ὡς κᾶτι νεκρὸν καὶ ἀκίνητον ἀνάγκη νὰ νοηθῆ· ἐκεῖνοι οὔτινες θέλουσι νὰ διαιρῶσι τὸν πλατωνικὸν κόσμον εἰς τμήματα ἀποτόμως χωριζόμενα ἄνευ τινὸς ἐσωτερικοῦ δεσμοῦ, ἄνευ οὐδεμιᾶς σχέσεως. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται σαφῶς ὅτι ὅλα παρὰ Πλάτωνι εὐρίσκονται ἐν διαρκῇ κινήσει ἐν ἐξελίξει (alles ist in Bewegung, Prozess), τὸ ἐν συμπληροῖ τὸ ἄλλο καὶ ὅλα ὁμοῦ ἐν ἄρμονικὸν ὅλον ἐμφανίζουσι ἐξηγητημένα

1) «Man möchte versucht sein, in der Gerechtigkeit nur eine Erscheinungsform des sittlich guten zu erblicken» Gustav Radbruch Rechtsphilosophie s. 30.

πάντοτε ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ, ἣτις διήκει τοῦ κόσμου ὡς ὁ ἥλιος, «πρεσβεία τε καὶ δυνάμει ὑπερέχουσα».

Νῦν ἐγκαταλείπομεν τὸν νοητὸν κόσμον, τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν καὶ εἰσερχόμεθα εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ψυχικοῦ κόσμου, ἵνα ἐκεῖ ἐν τῷ ἐμπειρικῷ πλέον κόσμῳ ζωγραφίσωμεν καλλίτερον τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς Δικαιοσύνης, καὶ δὴ τὴν ἀναγκαιότητα αὐτῆς.

«Das Ergebnis einer langen historischen Entwicklung ist, dass das Merkmal des Bewusstseins als das Wesentliche, ja als das einzig Wesentliche am Begriff der Seele übrig geblieben ist».

WINDELBAND

I

ΔΙΚΑΙΑ ΨΥΧΗ

1. Αἱ τρεῖς λειτουργίαι τῆς ψυχῆς.

Παραλλήλως πρὸς τὰς τρεῖς ἀρετὰς καὶ τὴν δικαιοσύνην ἀναπτύσσει ὁ Πλάτων τὴν εἰς τρία μέρη (εἶδη) διαίρεσιν τῆς ψυχῆς. Ὅποιαν θέσιν ἡ ἔννοια ψυχῆ ἐν τῇ Πλατωνικῇ φιλοσοφίᾳ κατέχει, πῶς αἱ ἰδέαι ἐπ' αὐτῆς ἐπενεργοῦσι, αὐτὴν διεγείρουσι, ταῦτα εἶναι προβλήματα τὰ ὁποῖα ἐξέρχονται τοῦ θέματος τῆς παρούσης μελέτης. Ἐνταῦθα πρόκειται μόνον περὶ τῆς ἀλληλεπιδράσεως τῶν τριῶν τάσεων, λειτουργιῶν τῆς ψυχῆς.

Μία ἐντελῶς ἐμπειρική, ἀντικειμενικὴ ἐξέτασις αὐτοῦ, ὅπερ ψυχὴν ὀνομάζομεν, ἐμφανίζει (αὐτὴν ὡς ἔχουσαν) τρία «εἶδη», τρεῖς τάσεις, ἐκδηλώσεις (Πολτ. 436 AB, 580 E, 437 A). Ἡ ψυχὴ εἶναι μία ὁλότῃς ἀποτελουμένη ἐκ τριῶν μερῶν καὶ δὴ: ἡ στοιχειώδης ἰκανότης τῆς ψυχῆς εἶναι, κατ' ἀρχάς, ἐν τι ὑποθετικὸν συναίσθημα (Empfindung), ὅταν αὕτη ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, καὶ ὅπερ κατόπιν εἰς συγκεκριμένην αἴσθησιν μεταβάλλεται. Παραλλήλως ἐκδηλοῦται ἡ τάσις τοῦ ἐπιθυμεῖν, «ὀρέγεσθαι». Αἱ ἐπιθυμίαι ἔχουσι ὡς πηγὴν τὸ «ἐπιθυμητικὸν» μέρος τῆς ψυχῆς, τὸ ἀλόγιστον, ὅπως ὁ Πλάτων τὸ ἀποκαλεῖ (Πολ. 439 D). Δι' αὐτοῦ διεγείρεται παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ εἰς πόθος πρὸς πόσιν, τροφήν, διὰ κᾶτι γενικῶς καὶ ἀορίστως, χωρὶς ὁμως συγχρόνως ὑπ' αὐτοῦ ἰὰ προσδιορίζεται καὶ ἡ πο-

σότης, ποιότης κλπ. (Πολτ. 439 D). Ἴνα τοῦ πόθου θέσωμεν φραγμούς, προσδώσωμεν εἰς αὐτὸν συγκεκριμένον περιεχόμενον, ἵνα ἐπιφέρωμεν διακρίσεις ἐπὶ τῶν ποικίλων ποιοτήτων τῆς ὕλης, εἰς γενικὰ εἶδη αὐτὰς νὰ κατατάξωμεν, ὅλα ταῦτα εἶναι ἐργασίαι ἰδιαιτέρου μέρους τῆς ψυχῆς, ὅπερ χαρακτηριστικῶς νόησιν, «λογιστικὸν» ἀποκαλοῦμεν (Πολ. 439 D, 518 DE).

Ἐκτὸς τοῦ ἐνστικτοῦ τῆς αὐτοσυντηρήσεως ἐνυπάρχει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ὁ πόθος τῆς γνώσεως (Intellektueller Trieb). Ὁ ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ νὰ γνωρίσῃ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου γενικῶς καὶ ἐν λεπτομερείᾳ. Ἐκ τῆς ἀμφιβολίας παρακινούμενος ἐπιδιώκει, ἀνευ ὑπολογισμοῦ τῶν κόπων, τὴν ἀλήθειαν καὶ πρὸς τοῦτο κατέχει τὸ μέγιστον καὶ πολυτιμώτερον ἀγαθόν, ὅπερ κυρίως τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν χαρακτηρίζει, τὴν πνευματικὴν ἐνέργειαν (die geistige Tätigkeit). Εἶναι ἡ λογικὴ, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνον τῶν ἐπιθυμιῶν φραγμοὺς θέτει, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἀρχὰς δημιουργεῖ, ἰδέας γεννᾷ, τὸ μέγιστον ἀγαθὸν μανθάνει συμφώνως τῷ ὁποίῳ ὅλα ἐξηγεῖ, ἐννοεῖ τὸν σκοπὸν τῆς ζωῆς, διαμορφώνει ἑαυτὸν καὶ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον (Πολ. 580 DE).

Τὸ ἐνστικτοῦ τῆς αὐτοσυντηρήσεως, ὅπως ἐπίσης αἱ γνώσεις τῆς νοήσεως, ἢ βούλησις ἐπιδιώκουσι διὰ τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως ἐν μιᾷ πράξει νὰ ἐκδηλωθῶσι. Ἡ θέλησις ἢ τὸ «θυμοειδές», — ὡς ὁ Πλάτων τὸ ἀποκαλεῖ—λοιπὸν ἀποτελεῖ ἐπίσης μίαν κυρίαν λειτουργίαν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς τῇ βοήθειᾳ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος σχέσεις μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου διατηρεῖ, ἐν διαρκεῖ ἐπικοινωνία μετ' αὐτοῦ εὐρίσκειται. Εἶναι ἡ τάσις τῆς ψυχῆς, «ὡ θυμούμεθα» (Πολ. 439 E), διὰ τῆς ὁποίας τὴν πραγματικότητα ἐγγίζομεν, εἴτε διὰ νὰ πραγματοποιήσωμεν κάτι, εἴτε διὰ νὰ ἱκανοποιήσωμεν πόθον τινά, ἢ τέλος ὅταν πρόκειται νὰ θέσωμεν φραγμὸν εἰς τὰς ἐπιθυμίας (Πολ. 440 A, Νομ. 791 C).

Ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις κανονίζεται ὑπὸ τῶν ὀνομαζομένων γενεσιουργῶν λόγων, αἰτίων, (Faktoren, Motiven des Willens), καὶ οἱ ὅποιοι προέρχονται ἢ ἐξ ἐξωτερικοῦ ἐρεθισμοῦ τῶν αἰσθήσεων ἢ ἐξ ἐσωτερικῶν παραστάσεων, ἢ τέλος ἐκ λογικῶν σκέψεων, στοχασμῶν, ἐξ ἰδεῶν. Ὅταν ὁ Λεόντιος, — διηγεῖται ὁ Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ.

(440 A)—ἐκ Πειραιῶς πρὸς τὴν πόλιν ἐβάδιζε, ἀντελήφθη ὅτι παρὰ τὸ βόρειον τεῖχος νεκροὶ ἔκειντο, ἔνθα τὸ μέρος τοῦ δημίου ἦτο, καὶ «ἅμα μὲν ἰδεῖν ἐπιθυμοῖ, ἅμα δὲ αὖ δυσχεραῖνοι καὶ ἀποτρέποι ἑαυτόν, καὶ τέως μὲν μάχοιτό τε καὶ παρακαλύπτοιτο κρατούμενος δ' οὖν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, διελκύσας τοὺς ὀφθαλμούς, προσδραμὼν πρὸς τοὺς νεκρούς». «Ἴδου ὑμῖν», ἔφη, «ὃ κακοδαίμονες, ἐμπλήσθητε τοῦ καλοῦ θεάματος». Δι' αὐτῆς τῆς διηγήσεως καθίσταται φανερὰ ἡ πάλῃ ἐν τῷ ἔσωτερικῷ ἀνθρώπῳ μεταξὺ ἐξωτερικῶν ἐρεθισμῶν καὶ ἔσωτερικῶν σκέψεων, αἵτινες κατὰ τὴν ἐπικράτησιν μόνοι γενεσιουργοὶ λόγοι τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως γίνονται. Ἡ θέλησις τὸ «θυμοειδές» λοιπὸν εἶναι ὁ ὑπηρέτης, ὁ «ποιμενικὸς κύων», ἀφ' ἑνὸς τῶν ἐπιθυμιῶν, ἀφ' ἑτέρου τῆς λογικῆς καὶ ἴσταται πολλάκις ἀμφιταλαντευόμενος ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο τούτων ἀνταγωνιζομένων στοιχείων (Πολ. 440 E).

Ἐλευθερία βουλήσεως ὑπάρχει, ὅταν ὁ ἀνθρώπος σύμφωνα μὲ τὰς ἐντολὰς τῆς λογικῆς, ἀνεξάρτητος κάθε αὐθαιρεσίας, βίας τῶν αἰσθησεῶν, τῆς ἠδυπαθείας, ἐνεργῆ, «Frei nennest du dich? Deinen herrschenden Gedanken will ich hören». Nietzsche. Μὲ ἄλλας λέξεις ἀληθῆς βούλησις, θέλησις, καὶ πράξις δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ φυσικοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος, ἀλλὰ μία ἐκδήλωσις τελεολογικῆ πρὸς ἐπιτυχίαν τεθέντος σκοποῦ. Αὐτὸ εἶναι τὸ θυμοειδές μέρος τῆς ψυχῆς, ὅπερ ἀποτελεῖ ἰδιαιτέρον εἶδος αὐτῆς διάφορον τοῦ τε ἐπιθυμητικοῦ καὶ τοῦ λογιστικοῦ. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ θυμοειδοῦς, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, συνίσταται ἐν τῇ ἐπιμόνῳ ἀποφασιστικότητι νὰ ἐμμείνη ἐπὶ ἐκείνων, τὰ ὅποια ἡ λογικὴ ὡς ὀρθὰ ἐσταθεροποίησε «τὸ μὲν βουλευόμενον, τὸ δὲ προπολεμοῦν ἐπόμενον τῷ ἄρχοντι καὶ τῇ ἀνδρείᾳ ἐπιτελοῦν τὰ βουλευθέντα» (Πολ. 442 BC, 441 A).

2. Ἡ ἁρμονικῶς ἐπιδρῶσα ἀρχὴ τῆς δικαιοσύνης ἐπὶ τῶν τριῶν ψυχικῶν δυνάμεων.

Ἐφ' ὅσον εὔρωμεν τὴν ἐστίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὸ πῦρ τῶν τριῶν πρώτων ἀρετῶν ἀναφλέγεται καὶ τοιαύτη εἶναι ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ, ἀνάγκη νὰ εὔρωμεν τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας δικαία ὀρθ-

μισις ἐπέρχεται, μεταξὺ τῶν πόθων τῆς ψυχῆς γενικῶς καὶ τῶν προσταγῶν τῆς ἠθικῆς· εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίσωμεν τὸ μέτρον τῆς τοιαύτης ἐξισώσεως. Τοῦτο εἶναι ὁ βασικὸς νόμος τῆς ἠθικῆς, εἶναι ἡ ἰκανότης καὶ ἰδιότης τῆς ἀληθοῦς ψυχῆς, νὰ ἀπονέμη ἑκάστῳ τὰ ἑαυτοῦ καὶ συνεπῶς μεταξὺ τῶν προσταγῶν τῆς ἠθικῆς καὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων συμβιβασμός τις νὰ ἐπέρχεται. Τοῦτο ὀνομάζει ὁ Πλάτων Δικαιοσύνην. Ἡ ψυχή, ὡς ἐλέχθη, εἶναι κᾶτι τριμερές, ἑκάστου μέρους ἔχοντος ἰδιαιτέραν ἰδιότητα καὶ προορισμόν. Ἡ πολλαπλότης ὅμως αὕτη ὑποδηλοῖ κατὰ τὸν Πλάτωνα μιὰν ὁλότητα (Einhheit) καὶ τοιουτοτρόπως γεννᾶται τὸ πρόβλημα τῆς τάξεως, τῆς κυριαρχίας τοῦ ἑνὸς καὶ ὑποταγῆς τοῦ ἄλλου, τοῦ «ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι». Ἐκαστον μέρος τῆς τριάδος δὲν δύναται κατὰ βούλησιν νὰ ἐκτείνεται ἀπεριορίστως ἐν τῇ χαρακτηριζούσῃ αὐτὸ ἰδιότητι, ἀλλὰ χάριν τῆς ὁλότητος ἐτέθησαν ὑπὸ τῆς φύσεως, ὑπὸ τοῦ ἠθικοῦ νόμου ὄρια. Ἐκαστον εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ προσαρμόζεται πρὸς τὸ ὅλον, πρὸς τὸν νόμον τῆς ἰδέας τῆς ὁλότητος (der Idee der Einheit), τὴν ὁποίαν ὁ Πλάτων ἰδέαν τῆς δικαιοσύνης ὀνομάζει, «δικαιοσύνην ἐμποιεῖν τὰ ἐν τῇ ψυχῇ κατὰ φύσιν καθιστάναι κρατεῖν τε καὶ κρατεῖσθαι ὑπ' ἀλλήλων, τὸ δὲ ἀδικίαν παρὰ φύσιν ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι ἄλλο ὑπ' ἄλλου» (Πολ. 444 D). Ἀληθῆς δὲ φύσις τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι ὅ,τι μᾶς διδάσκει μιὰ ἐμπειρικὴ ἐξέτασις αὐτῆς, ἀλλ' ὅ,τι ἀπαιτεῖ ὁ νόμος τῆς ἰδέας, πρὸς τὸν ὁποῖον ἡ συμμόρφωσις δικαιοσύνη λέγεται. Καὶ γενικῶς «φύσις», διὰ τὸν Πλάτωνα, δὲν εἶναι ὅ,τι καὶ ὅπως κᾶτι μᾶς ἐμφανίζεται, ἀλλὰ ὁ ὀπισθεν τῶν φαινομένων εὕρισκόμενος νόμος, τὸν ὁποῖον «νοοῦμεν» μὲν χωρὶς ὅμως νὰ τὸν ἀντιλαμβανόμεθα διὰ τῶν αἰσθήσεων. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος π.χ. τῆς ἐξουσίας ἐν τῷ κράτει, ἐπὶ τῆς ἐρωτήσεως: τίς ἐν τῷ κράτει εἶναι ὀρθὸν νὰ ἄρχῃ, δίδεται ἡ ἀπάντησις, ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἀποφασίζει ἡ γνώμη τῆς πλειοψηφίας—καὶ συνεπῶς ἄρχει τοιουτοτρόπως ἐμμέσως ἡ πλειοψηφία—, διότι ἐμπειρικῶς ἐξεταζόμενον τὸ πρᾶγμα φαίνεται ὀρθὸν καὶ δίκαιον νὰ ἀποφασίζη ἐπ' αὐτοῦ ἡ φωνὴ καὶ γνώμη τῶν πλειόνων. Ὁ πραγματικὸς ὅμως νόμος τῆς φύσεως καὶ τῆς λογικῆς διδάσκει, ὅτι ὀλίγοι ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ζητήματος ἰκανοὶ νὰ ἀποφαίνωνται εἶναι. Δικαιοσύνη λοιπὸν ἐν τῇ ψυχῇ, κατὰ τὸν Πλάτωνα, δὲν εἶναι κᾶτι ἐμπειρικόν, μία ἰσότης ἀρεθμη-

τική, ἀλλὰ καὶ τι νοητὸν μία γεωμετρικὴ ἀναλογία.

Ἡ ἰδέα τῆς Δικαιοσύνης δὲν εἶναι μοναδικὸν χαρακτηριστικὸν μέρους τινὸς τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ ἀντανακλᾷ ἐφ' ὅλης τῆς ψυχῆς, καὶ εἶναι ἡ χαρακτηριστικὴ βασικὴ δύναμις αὐτῆς, διὰ τῆς ὁποίας τὸ πρῶτον ὅλα τὰ μέρη, ὡς ἐν ἁρμονικὸν ὅλον ἐκδηλοῦνται. Ἡ Δικαιοσύνη ἀπευθύνει τὴν προσταγὴν αὐτῆς πρὸς ὅλας τὰς ψυχικὰς δυνάμεις, τὰ μέρη, ὅπως ἐκίστον «τὰ αὐτοῦ πράττειν» (Πολ. 433 B), μακρὰν πάσης «πολυπραγμοσύνης», πάσης ἀναμίξεως ἐπὶ ξένων ὑποθέσεων. Τὸ «Ἐπιθυμητικόν» ἔχει ὡς «ἑαυτοῦ» ἔργον νὰ ἐπιθυμῇ, καὶ τὸ «θυμοειδὲς» νὰ ἐρεθίσῃ τὴν ψυχὴν πρὸς δημιουργίαν· ἐν τινι μέτρῳ ὅμως δέον νὰ λαμβάνωσι ταῦτα χώραν, κατὰ τίνα χρόνον καὶ κατὰ ποῖον τρόπον, περὶ τούτων ἀποφασίζει τὸ «λογιστικόν», «ὑπὸ τοῦ λόγου διορίζεται» (*Αριστοτέλης: ἠθικὰ Νικομ.), ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸ ἰδανικὸν τῆς δικαιοσύνης. Ἐνταῦθα φαίνεται ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐν ἀρχῇ τῆς μελέτης ἐηίξαμεν ὅτι δηλαδή ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ προχωρῇ μὲ μίαν ἰδέαν, μὲ ἐν ἰδανικόν. Τὸ λογιστικὸν προσδιορίζει τοὺς σκοποὺς τοῦ ἀνθρώπου, ὅχι ὅμως κατὰ τρόπον ἀπόλυτον, ἀλλὰ ἐν συνδυασμῷ πάντοτε μὲ τὴν ἰδέαν τῆς δικαιοσύνης, δηλαδή κατὰ πόσον οἱ ἐπιδιωκόμενοι σκοποὶ πρὸς τὰ πράγματα συμβιβάζονται. Ἡ λογικὴ (Verunft) ἐνυπάρχει εἰς τὰ ἄλλα δύο μέρη τῆς ψυχῆς (als funktionelles Moment). Ἡ Δικαιοσύνη ὅμως ἴσταται καὶ τῆς λογικῆς ὑψηλότερον, ἐφ' ὅσον τὴν προσταγὴν αὐτῆς καὶ πρὸς τὸ «λογιστικόν» ἀπευθύνει· ὅτι δηλαδή τὸ λογιστικὸν καὶ ἔναντι τῶν ἄλλων καθήκοντα φέρει, ἐξ ἴσου καὶ παραλλήλως πρὸς τὸ ἴδιον αὐτοῦ καθήκον πρὸς ἔρευναν τῆς ἀληθείας. Ὅταν π. χ. τις διάγῃ ἀσκητικὸν βίον, ἀρνῆται τὴν κοινωνικὴν ζωὴν καὶ θυσιάζῃ ἑαυτὸν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ — (ἀλλὰ πάλιν γεννηθήτω τὸ θέλημά σου) —, τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ παραλογισμόν, πλὴν ὅμως στρέφεται ἔναντιον τῆς ἰδέας τῆς δικαιοσύνης, διότι τοιοῦτοτρόπως τὸ λογιστικὸν παραμελεῖ καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς στοιχειώδεις φυσικὰς ἀξιώσεις τῶν ἄλλων μερῶν, ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερεκτιμήσεως τῶν ἑαυτοῦ. Δικαιοσύνη εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ ζῆν ἐν κοινωνίᾳ. Εἶναι χαρακτηριστικόν, ὅτι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις δὲν ἐμφανίζεται ἡ ἀσκητεία, ὅπως κατόπιν παρὰ τοῖς χριστιανοῖς. Οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι θιασῶται τοῦ «ζῆν ἐν μέτρῳ»

ἔζων πάντοτε ἐν τῷ μέσῳ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ὄχι μακρὰν αὐτῆς, καὶ ἐγένοντο τοιοῦτοτρόπως στυλοβάται, ἀναμορφωταὶ αὐτῆς μὲ πρωτοπόρον πάντοτε ἐν τούτῳ τὸν Σωκράτην.¹⁾

Ἐξ αὐτοῦ κυρίως προέρχεται καὶ ἡ μῆνις τοῦ Nietzsche ἐναντίον τοῦ Σωκράτους, διότι ὁ Σωκράτης προὔπηρξε αὐτοῦ ὡς Reformator. Ὅπως λοιπόν, — ἵνα ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοῦ θέματος — ἡ μονομερῆς ἐκδήλωσις τοῦ λογιστικοῦ, ἐν σχέσει μὲ τὴν ὅλην ψυχὴν, ἀδικία ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ὀνομάζεται, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἡ ἀχαλινωσία, τὸ ἐπιθυμεῖν δηλαδὴ ὑπὲρ τὸ μέτρον, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ δειλία, δηλαδὴ ἡ ἔλλειψις τῆς ἀναγκαίας δυνάμεως πρὸς πραγματοποίησιν τῶν προσταγῶν τῆς λογικῆς (eine Art Quietismus), ὡς ἀδικία ἐμφανίζεται ἐναντι τῶν ἄλλων.

Ἡ μονόπλευρος τάσις τῆς ψυχῆς πρὸς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν κατεύθυνσιν ἐπιφέρει εἰς τὴν ψυχὴν «ταραχὴν καὶ πλάνην», «Οὐκοῦν στάσιν τινὰ αὐτῶν τριῶν ὄντων τούτων δεῖ αὐτὴν (τὴν ἀδικίαν) εἶναι καὶ πολυπραγμοσύνην καὶ ἀλλοτριοπραγμοσύνην καὶ ἐπανάστασιν μέρους τινὸς τῷ ὅλῳ τῆς ψυχῆς, ἵνα ἄρχῃ ἐν αὐτῇ οὐ προσῆκον, ἀλλὰ τοιοῦτου ὄντος φύσει οἴου πρέπει αὐτῷ δουλεύειν, τῷ δ' οὐ δουλεύειν ἀρχικοῦ γένους ὄντι; Τοιαῦτ' ἅττα οἶμαι φήσομεν καὶ τὴν τούτων ταραχὴν καὶ πλάνην εἶναι τὴν τε ἀδικίαν καὶ ἀκολασίαν καὶ δειλίαν καὶ ἀμάθειαν καὶ συλλήβδην πᾶσαν κακίαν» (Πολτ. 444 B.).

Ἡ Δικαιοσύνη ἐνεργεῖ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον χάριν τῆς ψυχικῆς ἁρμονίας, ὅπως ὁ διευθυντὴς τῆς ὀρχήστρας. Οἱ Μουσικοὶ τῆς ὀρχήστρας ἔχουσι μουσικὰς γνώσεις, ἔχουσι ὅμως ἐπὶ πλεον ἀνάγκην τοῦ διευθύνοντος κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν, ὅστις αἰσθάνεται, ζῆ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκτελέσεως τὴν ἁρμονίαν τοῦ ὅλου. Ἐὰν ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία ἐκφράζωνται διὰ τοῦ μέτρου, τότε ἡ δικαιοσύνη εἶναι τὸ μέτρον τοῦ μέτρου, τὸ μέτρον τῆς ὀλότητος, εἶναι ὁ ῥυθμιστὴς τῆς σχέσεως τῶν κατωτέρων καὶ ἀνωτέρων τόνων, τοῦ συμβιβασμοῦ, τῆς ἐξουσίας καὶ ὑποταγῆς, «ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι».

1) Εἶναι χαρακτηριστικὸν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Σωκράτους διὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν ζωὴν: «Φιλομαθὴς γάρ εἰμι· τὰ μὲν οὖν χωρία καὶ τὰ δένδρα οὐδὲν μ' ἠθέλεν διδάσκειν, οἱ δ' ἐν τῷ ἄστει ἄνθρωποι» (Φαίδρ. 230 D).

Ὄταν ἡ ψυχὴ ζῆ σύμφωνα μὲ τὸ ἰδανικὸν τῆς δικαιοσύνης γεννᾶται ἐν αὐτῇ ἁρμονία, ὠραιότης, ὑγεία. Μίαν ὠραίαν καὶ δικαίαν ψυχὴν ἐμφανίζει ἡ ἁρμονία τοῦ ὅλου· τὸ ὅλον ὠραῖον ἔχει ἔννοιαν καὶ ὄχι ἐν ὠραῖον μέρος, ὅπως ἔλεγε κάποτε ὁ Ἀριστοτέλης. Ἡ ἐσωτερικὴ ὁμόνοια καὶ εὐχαρίστησις, ἣτις ἐπέρχεται διὰ τῆς δικαιοσύνης, εἶναι ὁμοία μὲ ἐκείνην τὴν χαρὰν καὶ ἀνακούφισιν τὴν ὁποῖαν ἡ ψυχὴ αἰσθάνεται, ὅταν κάτι ἁρμονικὸν διὰ τῶν αἰσθήσεων παρατηρῆ. Ὁ φαινομενικὸς κόσμος, ἡ μουσικὴ, — ὅπως ὁ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ ἐκφράζεται, — παρέχει ἡσυχίαν καὶ νομιμοφροσύνην εἰς τὴν ψυχὴν, διδάσκει αὐτὴν «θεὸν ἡμῖν ἀνευρεῖν δωρήσασθαι τε ὄψιν, ἵνα τὰς ἐν οὐρανῷ τοῦ νοῦ κατιδόντες περιόδους χρησαίμεθα ἐπὶ τὰς περιφορὰς τὰς τῆς παρ' ἡμῖν διανοήσεως, συγγενεῖς ἐκείναις οὔσας, ἀταράκτοις τεταραγμένας, ἐκμαθόντες δὲ καὶ λογισμῶν κατὰ φύσιν ὀρθότητος μετασχόντες, μιμούμενος τὰς τοῦ Θεοῦ πάντως ἀπλανεῖς οὔσας, τὰς ἐν ἡμῖν πεπλανημένας καταστησαίμεθα» (Τίμαιος 47 BC). Ὄπως ἐν ἐναντία περιπτώσει ἡ ἐξωτερικὴ δυσαρμονία ἀνάλογον «ταραχὴν» ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιφέρει, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ μονομερὴς κατεύθυνσις χωρὶς «τάξιν καὶ συμμετρίαν» ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς ἠθικῆς ἀνάλογον «ἐπανάστασιν» ἐν τῇ ψυχῇ γεννᾶ.

Ἡ Δικαιοσύνη ὀνομάζεται ὑγεία τῆς ψυχῆς, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς σωματικῆς ὑγείας, τῆς εὐεξίας τοῦ σώματος, ὅταν ὅλα τὰ μέλη, ἕκαστον ἐν τῇ ιδιότητί του πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ὅλου λειτουργῆ (Πολ. 444 DE). Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὑγεία τοῦ σώματος ἐννοεῖται ὄχι ἡ ἀπλῆ, φυσικὴ κατάστασις τοῦ σώματος ἐκάστου, «τὰ ἐν τῷ σώματι κατὰ φύσιν καθιστάναι κρατεῖν τε καὶ κρατεῖσθαι», ἀλλὰ τίθεται ἀπόλυτος γενικὴ ἀξιολογικὴ τις ἔννοια τῆς ὑγείας (τοῦ ἀνθρώπου γενικῶς) ὑπεράνω ἐκάστης εἰδικῆς περιπτώσεως. Καθ' ὅμοιον τρόπον ὅπως ἀνωτέρω ἀνεπτυξάμεν, δὲν ἐννοοῦμεν ὑπὸ τὸν ὄρον «φύσις» τῆς ψυχῆς τὴν ἐνεργητικότητα καὶ τὴν δύναμιν ἐκάστου, ὅπως οἱ σοφισταὶ παραδέχονται, ἀλλ' ἀκριβῶς φύσις τῆς ψυχῆς σημαίνει «δίκαιον εἶναι», ὡς μία γενικὴ, ἀναγκαία ἀξιολογικὴ ἔννοια.

Δικαιοσύνη εἶναι ἡ ἕξις, τὸ ἦθος τῆς ψυχῆς. Ἡ πλατωνικὴ δικαιοσύνη δὲν ρυθμίζει κυρίως τὴν ἐξωτερικὴν σχέσιν τοῦ ατόμου πρὸς τὸν πλησίον του, ἀλλὰ πρὸ παντὸς τὴν ἐσωτερικὴν διαμόρφω-

σιν τῆς ψυχῆς, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποῖαν αἰεξωτερικαὶ πράξεις τοῦ ἀτόμου διακανονίζονται· «Τὸ δέ γε ἀληθές, τοιοῦτόν τι ἦν, ὡς ἔοικεν, ἡ δικαιοσύνη ἀλλ' οὐ περὶ τὴν ἔξω πράξιν τῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ περὶ τὴν ἐντός, ὡς ἀληθῶς περὶ ἑαυτὸν καὶ τὰ ἑαυτοῦ, μὴ ἐάσαντα τ' ἀλλότρια πράττειν ἕκαστον ἐν αὐτῷ μηδὲ πολυπραγμονεῖν πρὸς ἀλληλα τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γένη, ἀλλὰ τῷ ὄντι τὰ οἰκεία εὖ θέμενον καὶ ἄρξαντα αὐτὸν αὐτοῦ καὶ κοσμήσαντα καὶ φίλον γενόμενον ἐν ἑαυτῷ καὶ συναρμόσαντα τρία ὄντα, ὥσπερ ὄρους τρεῖς ἁρμονίας ἀτεχνῶς, νεότης τε καὶ ὑπάτης καὶ μέσης, καὶ εἰ ἄλλα ἄττα μεταξὺ τυγχάνει ὄντα, πάντα ταῦτα συνδήσαντα καὶ παντάπασιν ἕνα γενόμενον ἐκ πολλῶν, σώφρονα καὶ ἡρμωσμένον, οὕτω δὲ πράττειν ἤδη, ἐάν τι πράττη ἢ περὶ χρημάτων κτήσιν ἢ περὶ σώματος θεραπείαν ἢ καὶ πολιτικόν τι ἢ περὶ τὰ ἴδια συμβόλαια, ἐν πᾶσι τούτοις ἡγούμενον καὶ ὀνομάζοντα δικαίαν μὲν καὶ καλὴν πράξιν ἢ ἂν ταύτην τὴν ἔξιν σώζη τε καὶ συναπεργάζεται, σοφίαν δὲ τὴν ἐπιστατοῦσαν ταύτῃ τῇ πράξει ἐπιστήμην, ἀδίκον δὲ πράξιν ἢ ἂν αἰεὶ ταύτην λύει, ἀμαθείαν δὲ τὴν ταύτῃ αὐτὴν ἐπιστατοῦσαν δόξαν» (Πολτ. 443 DE).

«Ὡς πρὸς ἑκάστους τοὺς οἰκείους ἔχει, (ὁ Τύραννος) ἐν οἷς μάλιστα γυμνὸς ἂν ὀφθείη τῆς τραγικῆς σκευῆς».

ΣΩΚΡΑΤΗΣ

II

ΑΙ ΑΔΙΚΟΙ ΨΥΧΑΙ

Ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς δυσαναλόγου διατάξεως τῆς ψυχῆς ἐπακολουθεῖ ὡς ἀναγκαία συνέπεια κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἡ ἀδίκος πράξις, καὶ ἡ ἐν γένει τοῦ ἀτόμου συμπεριφορά, καθὼς τὰ ἐπόμενα παραδείγματα δεικνύουσιν. Ἡ ψυχή τοῦ «τιμοκρατικοῦ» ἀνθρώπου εἶναι ἀδίκος, διότι ἐλλεῖπει αὐτῆς ὁ πόθος διὰ τὴν ἀλήθειαν, ὁ ἔρως τῆς μαθήσεως, τὴν θέσιν τοῦ ὁποίου κατέλαβε ἢ θέλησις. Ὁ τιμοκρατικὸς (φιλό-τιμος) δεσμεύεται ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ἐμφανίσεων, διότι στερεῖται τοῦ διαγνωστικοῦ λόγου, ὅπως σταθμίσῃ αὐτὰς σύμφωνα μὲ τὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν τοῦ ἀτόμου καὶ ἐξ αἰτίας τούτου συμπεριφέρεται κατὰ τρόπον